Kansallinen audiovisuaalinen instituutti 17.3.2025

KAVI/2025/00054

Eduskunnan sivistysvaliokunta

LAUSUNTO KULTTUURIPOLIITTISESTA SELONTEOSTA

Kansallisen audiovisuaalisen instituutin KAVIn lakisääteisiin tehtäviin kuuluvat elokuvien ja televisio- ja radio-ohjelmien säilyttäminen, audiovisuaalisen kulttuurin edistäminen, kuvaohjelmien tarjoamisen ja luokittelun valvonta sekä mediakasvatuksen edistäminen. Virasto tekee tätä laajassa poikkihallinnollisessa yhteistyössä eri hallinnonalojen kanssa ja osallistuu tällä tavoin myös lausunnon kohteena olevan ohjelman toimeenpanoon.

KAVI haluaa lausunnossaan korostaa kulttuuriperinnön ja kulttuuriomaisuuden moninaisuutta ja monimuotoisuutta ja kiinnittää huomiota kulttuuripoliittisen ohjelman toimeenpanon edellytyksiin.

Visiossa *kulttuuripoliittinen tavoitetila 2040-luvulla* KAVI kiinnittää huomiota kulttuuripolitiikan neljästä tavoitteesta erityisesti kohtiin *Kulttuuri on muutosvoima* ja *Kulttuuri on jokaisen oikeus*.

Kulttuuriperinnön rooli kulttuurissa yhteiskunnallisena muutosvoimana on merkittävä ja se tulisi tunnistaa. Yhdenvertaiset kulttuuriset oikeudet ovat avainasemassa demokratian ja yhteiskunnallisen osallisuuden näkökulmasta. Kulttuuriperintö on avoimen ja demokraattisen yhteiskunnan edellytys sekä sananvapauden, väestön identiteetin ja hyvinvoinnin perusta. Kulttuuriperinnöllä on suuri merkitys yksilöiden ja yhteisöjen toiminnan elinvoimalle ja uudistumiselle. Kulttuuriperintötietovarannot ja muu kulttuuriomaisuus turvaavat kansakunnan muistin, joka ei ole palautettavissa kerran kadottuaan.

Kulttuuripoliittisessa selonteossa linjataankin kulttuuriperinnölle keskeinen rooli. Siinä todetaan, että ”taide ja kulttuuri ovat osa sivistystämme ja perintöämme edellisiltä sukupolvilta tuleville. ”Osallisuus kulttuuriin on sivistyksen perusta” ja että ”suomalaiset voivat olla ylpeitä omasta monipuolisesta kulttuuriperinnöstään. Suomalaisella kulttuurilla on itseisarvo ja suojaava merkitys epävakaassakin turvallisuusympäristössä. Vahva kulttuuri-identiteetti on pohja terveelle itsetunnolle ja henkiselle kriisinkestävyydelle. Se auttaa ymmärtämään itseämme osana maailmaa.” Lisäksi kulttuuriperintö kuvataan kulttuurin arvoketjun perustana (s. 11) ja luovuuden lähteen kulttuurin arvoketjulle kansainvälistyvässä maailmassa (s. 12).

Tulevaisuuden kulttuuri rakentuu kulttuuriperinnön kivijalalle, kuten visiossa todetaan: ”Tarvitsemme taidetta, kulttuuria ja kulttuuriperintöä ymmärtääksemme mistä tulemme, missä

olemme ja kuvitellaksemme tulevaisuuden, johon haluamme päästä.” (s. 22) Tulevaisuuden kulttuurin rakentamisen näkökulmasta erityisesti lasten ja nuorten kulttuuriset oikeudet tulee turvata. KAVI on omalta osaltaan vahvistamassa saavutettavaa kulttuuri- ja kulttuuriperintökasvatusta kouluille, lapsiperheille ja nuorille. Lisäksi kulttuuriperinnön rooli kulttuurin arvoketjun perustana edellyttää sen monipuolista huomioimista osana konkreettisia toimenpiteitä. Kulttuuriperintö ei typisty ainoastaan osaksi esimerkiksi matkailualan yhteistyöverkostoa, vaan se on kaiken kulttuuritoiminnan läpileikkaava elementti. Kulttuuriperintö vaatii säilyttämistä ja vaalimista, mutta se on myös kokonaisuus ajassa eläviä ilmiöitä, joiden eri ulottuvuudet vaativat monimuotoista lähestymistä.

Eräänä esimerkkinä kulttuuriperinnön uusista ulottuvuuksista voi mainita ajankohtaisen tekoälyn. Sen eettiseen hyödyntämiseen viitataan toimenpiteissä **6. Yhteinen linja politiikassa** (s. 32) ja siihen liittyviin yhteiskunnallisiin intresseihin toimenpiteessä **7. Kulttuurin kukoistava toimintaympäristö** (s. 30). Kulttuuriperintövirastojen ja -organisaatioiden kokoelmilla voisi olla kumpaisessakin merkittävä asema tekoälyn koulutusmateriaalin lähteenä, jos tekijänoikeuden sääntely on kohdallaan. Tärkeää on myös, että selonteossa mainittu digitalisaatio ja erityisesti tekoäly tunnistetaan kulttuuriin merkittävästi vaikuttavina ja kriittisen medialukutaidon tarvetta lisäävinä tekijöinä (s. 20) Digitalisaatio myös mahdollistaa kulttuuriperinnön aktiivisen, innovatiivisen ja strategisen hyödyntämisen osana erilaisten kulttuuritoimijoiden asiakaspalvelua ja yleisötyötä.

Selonteossa tulisi selkeämmin tuoda esiin kulttuuriperintölaitosten merkittävä asema kulttuuripolitiikassa ja sen toteuttamisessa. Koska kulttuuriperinnön säilyttäminen ja käyttöön saattaminen ovat erittäin resurssi-intensiivisiä ja kalliita tehtäviä, ei riitä, että siitä huolehtivien laitosten resursointi jää selonteossa yleisluontoisten mainintojen varaan.

TOIMENPITEET

KAVI edustaa selonteossa kuvatun kulttuurin arvoketjun perustaa, johon toimenpide **1. Kulttuurin perusta tulevaisuuskestäväksi** nojaa. Kulttuuriperinnön vaaliminen ja säilyttäminen jälkipolville on aktiivista työtä, joka vaatii todellisia resursseja. Kulttuuriperinnön hyvät vaikutukset jäävät saavuttamatta, jos kulttuuriperintö ei säily. Samoin kulttuurialan tekijöiden ja toimijoiden työn tukeminen valuu osin hukkaan ilman kulttuuriperintöorganisaatioita. Toimenpiteessä mainittu kulttuurin rahoituspohjan laajentaminen ja monipuolistaminen tulisikin toteuttaa siten että myös kulttuuriperintötyölle varmistetaan riittävät resurssit. KAVIn kannalta tärkeä toimenpide on myös ”keskeisen kansallisen kulttuuriperinnön pitkäaikaisesta säilymisestä ja saatavuudesta huolehtiminen kaikissa turvallisuusolosuhteissa kokonaisturvallisuuden toimintamallin mukaisesti.” KAVIlla on lisäksi rooli kulttuurin tilasto- ja tietoperustan turvaamisessa ja sen hyödynnettävyyden parantamisessa.

KAVI pitää tärkeänä, että **toimenpiteeseen 1** on sisällytetty kulttuurin infrastruktuurin ja kulttuurisen osallisuuden vahvistaminen sekä lasten ja nuorten kulttuuriset mahdollisuudet sekä mediataitojen tukeminen. Selonteossa tunnistetaan myös kulttuurin merkitys demokratian ja yhteiskunnallisen luottamuksen ja henkisen kantokyvyn vahvistajana, huolehditaan suomalaisen

kulttuuriperinnön elinvoimaisuudesta sekä turvataan lasten ja nuorten osallisuus kulttuuriin ja kulttuurikasvatukseen (s. 11). Toimeenpanossa tulisikin näiltä osin huomioida kriittisen medialukutaidon edistäminen, joka edellyttää jatkuvaa ja kehittyvää mediakasvatusta kansallisten mediakasvatuslinjausten mukaisesti. Laadukas, kattava ja systemaattinen mediakasvatus vaatii jatkossakin KAVIn kaltaista vahvaa valtiollista toimijaa.

Toimenpiteessä 2 korostetaan tekijöiden asemaa (s. 27). Nykytilan kuvauksessa kuvataan tekijänoikeusjärjestelmää ”kulttuuri- ja kulttuuriperintölaitosten näkökulmasta” (s. 57). Kuvaus on itse asiassa kirjoitettu tekijänoikeusjärjestöjen näkökulmasta. Siinä todetaan ”toimivan tekijänoikeusjärjestelmän” sisältävän ”tasapainoisia ja kohtuullisia oikeuksien lisensiointi- ja muita ratkaisuja” ja hyödyttävän kokoelmissa olevien teosten tekijöitä. EU-direktiiveihin perustuvat orpoteoksia ja kaupallisesta jakelusta poistuneita teoksia koskevat rajoitussäännökset tulisi kuitenkin myös ehdottomasti mainita, sillä ne mahdollistavat kulttuuriperintölaitoksille sellaisten teosten käyttämisen, joiden tekijöitä tekijänoikeusjärjestöt eivät voi edustaa. Tällaisia teoksia on runsaasti erityisesti arkistojen kokoelmissa esimerkiksi teosten iän, tekijöiden epäammattimaisuuden takia tai esimerkiksi siksi, että vanhojen elokuvien oikeuksia edustavat merkittävältä osin KAVI ja Yleisradio. Lisenssimaksuja ei pidä periä sellaisista teoksista, joiden tekijät eivät tosiasiallisesti niistä voi hyötyä.

Kulttuuripolitiikkaa sovellettaessa tulee varmistaa, ettei kulttuuriperinnön saatavuutta rajoiteta ja EU-direktiivejä vesitetä esimerkiksi perusteettomilla lisensointimaksuilla. Sellaiset estävät tehokkaasti kulttuuriperinnön käyttämistä ja sivistyksellisten oikeuksien toteutumista, koska kulttuurilaitoksilla ei ole resursseja maksaa mistään turhasta. Käytännössä opetus- ja kulttuuriministeriössä tulee tulkita yleisedustavuuden perusteita tiukasti.

Lasten ja nuorten yhdenvertaisesta kulttuurista osallisuutta tuetaan tehokkaimmin **toimenpiteessä 3** mainituilla (s. 26) kulttuurikasvatussuunnitelmien kaltaisilla malleilla. Toteutuakseen tehokkaimmin tällaiset verkostomaiset toimintamallit edellyttävät vahvaa koordinaatiota ja toimivaa yhteistyötä erilaisten toimijoiden välillä.

Toimenpide 3. pitkäjänteinen ja monialainen kulttuuripolitiikka edellyttää pitkäjänteistä kulttuuriperintötyön vaalimista. KAVI kannattaa toimenpiteessä mainitun kulttuuri- ja luovien alojen toimielimen perustamista, mutta katsoo että toimielimisessä tulisi olla edustus myös kulttuurialan virastoista. Tulevaisuudessa KAVIn ja Taiken yhdistymisen tuloksena syntyvällä Taide- ja kulttuurivirastolla tulisi olla vahva rooli kulttuuripolitiikan strategisessa kehittämisessä.

Toimenpiteessä 3 mainittu kulttuurin luomisen, kulttuuripalveluiden tuottamisen ja sisältöjen tarjoamisen vaatiman kulttuurin fyysisen ja digitaalisen infrastruktuurin jatkuvuus ja uudistuminen (s. 27) liittyy keskeisesti KAVIn kulttuuriperintöaineistojen yleisölle saattamisen tehtävään. KAVIn mahdollisuudet tämän tehtävän toteuttamiseen tulisi taata ja resursoida riittävästi.

Toimenpide 4. Uudistumisen, kestävyyden ja kasvun mahdollistaminen
”kulttuurialan virastot tunnistavat luovan alan yritykset asiakkaina” (s. 30) KAVI on tähänkin asti

tunnistanut luovan alan yritykset asiakkaina. Viraston riittävä resurssointi tukisi myös tätä toimenpide-ehdotusta.

Toimenpide 6. Yhteinen linja politiikassa
toimenpide-ehdotuksessa mainittu lasten ja nuorten hyvinvointia ja osallisuutta edistävä toimenpideohjelma (s. 32) on erittäin kannatettava. KAVI tukee myös erityisen huomion kiinnittämistä lasten ja nuorten luku-, kieli- ja mediataitoihin. Tässä yhteydessä KAVI haluaa korostaa perinteisen lukutaidon rinnalla audiovisuaalisen lukutaidon tärkeyttä ja sen parempaa huomioimista osana kansallista lukutaitostrategiaa.

Toimenpide 7. Kulttuurin kukoistava toimintaympäristö
KAVI pitää erittäin myönteisenä tavoitetta vahvistaa valtion tukea kulttuurille ja strategista investointia kulttuurialalle. Julkisten kulttuuripalvelujen vahva resurssointi tukee myös luovien alojen liiketoimintaa.

Asiakirja / Dokument / Document

KAVI/2025/00054-2	Kansallinen audiovisuaalinen instituutti lausunto kulttuuripoliittisesta ohjelmasta

Seuraavat henkilöt ovat allekirjoittaneet tämän asiakirjan sähköisesti /

Följande personer har undertecknat denna handling elektroniskt /

This document has been signed electronically by the following persons:

Signed By:Leena Kostiander
Signed at:2025-03-18 11:13:14 +02:00
Reason:Witnessing Leena Kostiander

Signed By:Riitta Vanhatalo
Signed at:2025-03-18 11:14:27 +02:00
Reason:Witnessing Riitta Vanhatalo